

Jana Radovič

ŽIVLJENJE NEKOČ

Kontovel je bil v primerjavi s Prosekom ali Križem revna vas: morje ni prinašalo gotovega dobička, zemlje pa ni bilo dovolj za preživljanje družine. Zato so bili večinoma ribiči in kmetje, pri vsaki hiši pa je bilo še nekaj živine (*bl' gà*). Dve ali tri družine so delale v javi kot *kavadurji*, kjer so kopali lapor. Zaradi bližine mesta je marsikdo iskal zaslužek v tovarnah ali v tržaškem pristanišču kot *f'kin de porto*. Nekaj je bilo *š'liž' rjou* in *palombarou*. Pomemben vir dohodka je bila prodaja v Trstu. Prodajale so samo žene in sicer mleko, rože, sadje, zelenjavo in začimbe. Bližina mesta je močno vplivala na Kontovel. Čeprav so vodo in elektriko napeljali šele po drugi vojni, je bil Kontovel v primerjavi s kraškimi vasmi napreden.

Prodaja v mestu

“Prodaja različnih pridelkov v mestu je bil pomemben dohodek. Poleg mleka smo prodajale rože, zelenjavo, ribe, peteršilj, hren in začimbe. V Trst smo hodile vsak dan, tudi ob nedeljah in praznikih. Družine so bile velike, in če nismo prodale, nismo imeli nič za na krožnik. Takrat je bila *mižerja* in vsak dan je *pela p'ljenta*. Pozimi nismo imele primernih oblačil, in da bi si zavarovale vsaj noge pred mrazom, smo si copate zavile v cunje. Čevlje smo nosile samo ob nedeljah.”

“Pridelke smo nosile v plenirjih. Mleko smo dale v *ljempa*. Po hribu smo se spustile peš do Barkovelj, kjer smo vzele tramvaj. Malokatera je šla peš do mesta. Nekatere smo imele odjemalce že v Barkovljah ali Rojanu, nekatere pa so šle do druge strani mesta. Stranke so bile stalne. Mleko smo merile s posebnimi mericami od *kvirtina* ali pol litra. Poleti smo mleko morale prevreti. Molzli smo trikrat na dan: zjutraj, opoldne in zvečer. Opoldansko mleko bi se do naslednjega dne skisalo. Pri vretju je nastala smetana. Tudi to smo prodale, sicer le bogatejšim, saj je bila prava finesa. Tudi smetana se kmalu pokvari, zato smo jo pocvrle. Del te smo shranile tudi za domačo rabo, za pečenje prazničnega peciva. Delale in prodajale smo tudi *puter*.”

Kontovel (1952)

“V mestu smo prodajale tudi peteršilj, rožmarin in majaron. Začimbe smo prodajale strankam po domovih, na tržnici in tudi na ladje. Za veliko noč smo prodajale hren. Nekatere so prodajale tudi sadje in zelenjavo. Začimbe in sadje smo gojili v vinogradih. Vrtovi so bili izven vasi proti Mlaki. Gojili smo repo, zelje, grah, krompir. Iz naših krajev so bile prve *v'ndurigle*, ki pa so pridelke kupovale pri grosistih. Tržnica je bila na trgu Goldoni.”

“Nekatere smo prodajale tudi rože. Najprej smo prodajale rože za na pokopališče in sicer krizanteme - *m'rtinka*. Te so bile majhne, navadne, vinsko rdeče barve. Gojile smo jih v vinogradih. Rože smo prodajale lahko strankam na domovih, na tržnici ali pred pokopališčem pri Sv. Ani. Nekatere so gojile tudi vrtnice. *T' prava ru'žn'rca* oz. tiste, ki so prodajale samo rože, so se oskrbovale pri grosistih. Za oljčno nedeljo smo prodajale oljne vejice - palme in *p'š'gjrčka*, ki smo jih okrasile s papirnatimi trakovi in z božjo podobico. Z zasluženim denarjem smo kupile potrebno za pecivo. Vsaka je ‘imela’ svojo cerkev in ta pravica se je tudi družinsko ‘dedovala’.”

“*P'sk'durke* smo bile v glavnem vdove, ki smo morale same poskrbeti za družino. Zgodaj zjutraj smo šle k cerkvi in čakale na znak ribičev – število udarcev po ladji ali leseni posodi-, ali je bilo kaj ulova. Včasih je bil ulov preskromen za prodajo. Ribe smo prodajale po Krasu in v Veliki ribarnici v Trstu. Brancine in

dražje ribe so kupovali samo v mestu. Včasih smo na Krasu ribe tudi ocvrle, saj jih ponekod niso znali pripraviti.”

“Ko sem bila stara dvajset let, sem se poročila. Ni bilo kot danes, pri dvajsetih smo se počutile že stare. Življenje žensk je bilo trdo, veliko smo delale. Vsak dan smo morale v Trst, po vodo smo hodile k Miramaru, ‘cunje’ smo prale v Mlaki. Voda je bila mrzla, da so roke bolele. Ko sem bila stara komaj osem let, sem morala paziti na otroke svoje sestre in prati plenice. S svojimi majhnimi rokami sem drgala *zs žajfu*. Še zdaj imam pred očmi svoje male žuljave roke ... Zato sem kot punca poiskala delo v tovarni v Barkovljah.”

Vinogradništvo

“Na Kontovelu smo se samo dve ali tri družine ukvarjale izključno z vinogradništvom. Sami smo pridelali stopetdeset do dvesto hektov, povprečje pa trideset do petdeset. Večina je dopolnila dohodek z morjem in prodajo v mestu. Trte so bile v bregu. Večina je trte dajala na *r' gada*, le nekateri na latnike. Na latniku je manj dela, toda na *r' gad' h* je grozdje bližje zemlji. Zemlja greje in zato je grozdje boljše. Do druge svetovne vojne je bilo več črnega vina, danes je več belega. Črne sorte so bile refošk, sladka črnina, bele pa glira in malvazija, domača malvazija. Okoli leta 1937 je prišla istrska malvazija. Takrat je ‘zavarovanje’ organiziralo tečaje.”

Hu'ljev'c, trgatev 1970. V ospredju Vojka Prašelj, za njo Ervin Sterni, Žarko Prašelj (z brento) in Nini Toscan (pompjer)

“Vinograd zahteva veliko dela. Konec februarja ali marca se je trte obrezalo, julija se je čistilo in špricalo. Takrat je bila modra galica (*v’ d’ rjol*) proti peronospori in žveplo proti oidju. Avgusta se je še enkrat okopalo. Pri nas so to opravili *Istrijani*. Rekli smo jim *Breki*. Konec septembra so se začele *b’ ndime*. Pri tem so pomagali sorodniki in prijatelji. Grozdje smo nosili iz brega z brentami. Bilo je zelo naporno in zato je trgatav trajala več dni. Sicer ko si mlad in v družbi, je vse lepo. Trgatav je bila tudi zabava. Za delo nismo plačali, seveda pa smo pomagačem ponudili hrano in pijačo. Za *m’ rendu* so nosači jedli golaž, tisti, ki so trgali grozdje, pa ovčji sir. Pršut in mortadela sta prišla po drugi vojski. Pravzaprav nismo delali golaža, ampak *žv’ cet*. *Žv’ cet* je telečje meso, napravljeno na belo z drobtinami. Za kosilo je bila mineštra: *jačm’ n*, *pašta j’ n f’ zu* ali *jota*. Zvečer so bile ribe, običajno *cvrti srduni*. Za pijačo smo ponudili *žuntu*, mi smo rekli *šk’ vec*. To je vino, ki smo ga delali iz tropin. Tropinam smo dodali vodo in sladkor ter ponovno sprešali. Vino za *reučka* bi rekli ... To se je delalo vse do druge vojske. Po končani *b’ ndimi* so ženske naredile kaj sladkega in *fancle z düšu*. Prvič smo vino pretočili po enem mesecu. Drugi pretok je bil okoli božiča, tretji pa okoli maja.”

“Vse do druge vojske smo izdelovali tudi sladko vino, *prosekarja*. Naše trte so bile v bregu, zato je bilo grozdje zelo sladko. V času Avstrije se je prodajalo tudi na Kranjsko in na Dunaj. Točilo se je tudi v gostilni in *Trieštini* so kar ‘noreli’ zanj.

Štefan Krečič Zjelja (1875 - 1952).
Posnetek je iz leta 1950
pri hiši u’ d Čuna

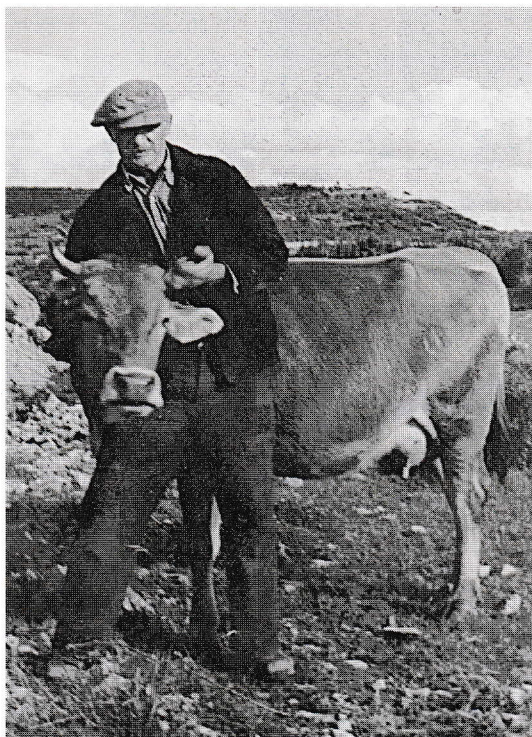
Prosekar je pomenil takojšnji zaslužek, sicer pa je zahteval veliko dela. Vino ni smelo zavreti, zato smo pretakali dvakrat na dan. Plavnik smo napolnili le do polovice. Da se je lažje pretakalo, je imel tudi vsak *büč* svoj tram. To je bila posebnost kontovelskih kleti. *Prosekarja* smo točili do sv. Martina. Prodaja ostalega vina je bila težja. V glavnem niso znali kletariti in hraniti vino. *Büči* je treba skrbno čistiti, toda higiena takrat ni bila najboljša. Na koncu leta je večina imela slaba vina. Da bi kmetom pomagali pri prodaji, so ustanovili Društveno gostilno, ki je kmalu postala središče vaškega življenja. Vse do druge vojske so se tu družili le domačini, *Trieštini* so prišli po drugi vojski. Ni bilo nedelje, da ni mož prišel domov *uč' nčljan* od vina.”

“Gostilna je bila živ teater. Časi so bili trdi, brez perspektive in ni preostajalo drugega kot zafrkavanje. Spominjam se, kako so Tonetu zabili s cveki čevlje v tla. Ko je hotel domov, ga je kar potegnili nazaj na stol. Takih *d' špjetou* je bilo celo morje. Tudi kdaj bodo gostilno odprli, so določili *nünci*, ne glede na urnik. Ob osmih zjutraj so prišli in trkali na vrata. Seveda smo jih domov peljali s *k'riolu* ... Vsi pa niso imeli denarja za vino, pili so na kredit in knjiga, v katero smo zapisovali dolgove, se je polnila, ne da bi kdo poravnal račune. Enkrat na teden pa je prihajal Pippo, možakar iz Trsta. Vsi smo ga komaj čakali, ker je vsem ponudil vino. Morda se je prišel *uhlad' t*, ko se je skregal z ženo. Ženske takrat niso smele v gostilno. Za moškega je bila največja sramota, da je žena prišla ponj.”

Živinoreja

“Na Kontovelu je bilo skoraj pri vsaki hiši nekaj *bl' gà*: ena ali dve kravi, prašič in morda kokoši. Le bogatejši so imeli štiri ali pet krav. Število je naraslo predvsem, ko so ustanovili zavarovalno društvo. Krave smo pred vojno kupovali na sejmu v Sežani. Sejem je bil dvanajsetega in dvaindvajsetega vsak mesec. Včasih smo *bl' gù* kupovali tudi po Krasu. Pri tem nam je pomagal *s' nšal*, posrednik, ki je bil seznanjen s ponudbo posameznih kmetov. Preden smo novo kravo odpeljali v hlev, smo jo *puškručili*. Čiščenje hleva je bilo moško delo. Ženske so molzle in prodajale mleko v Trstu. Seno za krave smo nabirali v bregu in po okoliških travnikih. To smo opravljali predvsem moški, ker so bili *fašči* izredno težki. Tehtali so do petdeset kilogramov. Ljudje so opustili živino v šestdesetih letih, ko se ni smelo več gnati živine na pašo.”

“Ko je krava zbolela, smo poklicali živinozdravnika. Vsaka krava je bila zavarovana, in če je poginila, se je dobilo nekaj denarja, drugače ne. To so bili sicer redki slučaji. Ponavadi smo bolno kravo ubili in jo prodali drugorazrednim mesnicam, ki so nato meso namenile zaporu ali umobolnici. Zdravje živine je bilo odvisno od krme. Nekateri so dajali samo seno in vodo. Taka krava ni dajala dosti mleka. Vsekakor je živina, ki se pase, močnejša.”

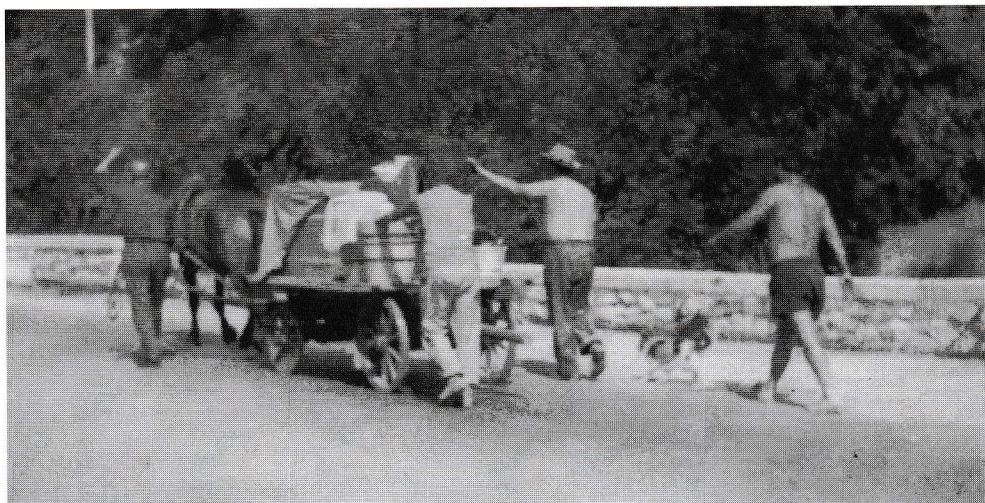

Vanja Pekou (*Ivan Daneu*)
na Kontovelski gmajni (1948);
v ozadju Parkljev hrib

“S pašo se je začelo konec aprila, odvisno od vremena. Kontovel je imel veliko gmajno, ki se je razprostirala od današnjega Borga do openskih ograd. Ko smo šli prvič na pašo, smo živino blagoslovili z oljno vejico. Vse do prve vojne je bil v vasi skupni pastir. Bil je organist in pastir: med tednom je pasel, ob nedeljah pa orgljal. Mislim, da je bil z Vrhnike. Še po drugi vojni je vas imela pastirja. To je bila Italijanka, ki se je poročila z domačinom. Ko ni bilo vaškega pastirja, smo to opravljali otroci. Ko je bila šola, smo šli popoldan, drugače zgodaj zjutraj. Na noge sem morala že ob zori, kar mi ni bilo všeč. Na pašo imam vsekakor zelo lepe spomine. Na gmajni smo se srečali vsi sovrstniki in se cele dneve igrali. Zbirališče je bilo *P'r buažji trauci*. Večina iger je šla danes v pozabo, npr. *n' britv'cu*. Britvico smo metali, da se je z ošiljenim delom nabodla v tla. Najprej smo jo vrgli z roko, nato z laktom, ramo in končno z glavo. Druga taka igra je bila *n' ajz'rji*. To smo igrali s kamenčki tako, da smo jih iz dlani metali na hrbtno stran roke in nato nazaj v dlan. Zmagal je tisti, ki je obdržal v roki več kamenčkov.”

“Prašiča smo redili za domačo rabo. V vasi sta bila dva moška, ki sta poklicno klala prašiče. Koline pri nas niso bile poseben praznik, ampak le priložnost, da smo se zbrali in nekaj več pojedli. Vsekakor je bil pršut namenjen prodaji. Moja sestra je imela kokoši, toda doma se ni jedlo jajc. Vse je prodala.”

“V vasi je družina, ki ji rečemo *u' d Fuksa*. Fuks je pasma konjev. Ko je umrl stari oče, se brata nista mogla zmeniti, kdo bo obdržal konja. Zato sta se domenila, da ga bosta uporabljala izmenično vsak po teden dni. Toda zaradi revščine je vsak brat varčeval na krmi. ‘*Uazi, uazi, fuks, ki b'š jou p'r bratu!*’ Naslednji teden se je dogajalo isto, tretji teden tudi ... dokler fuks ‘*ja šou*’. Od takrat dalje so tej družini rekli *u' d Fuksa*.”

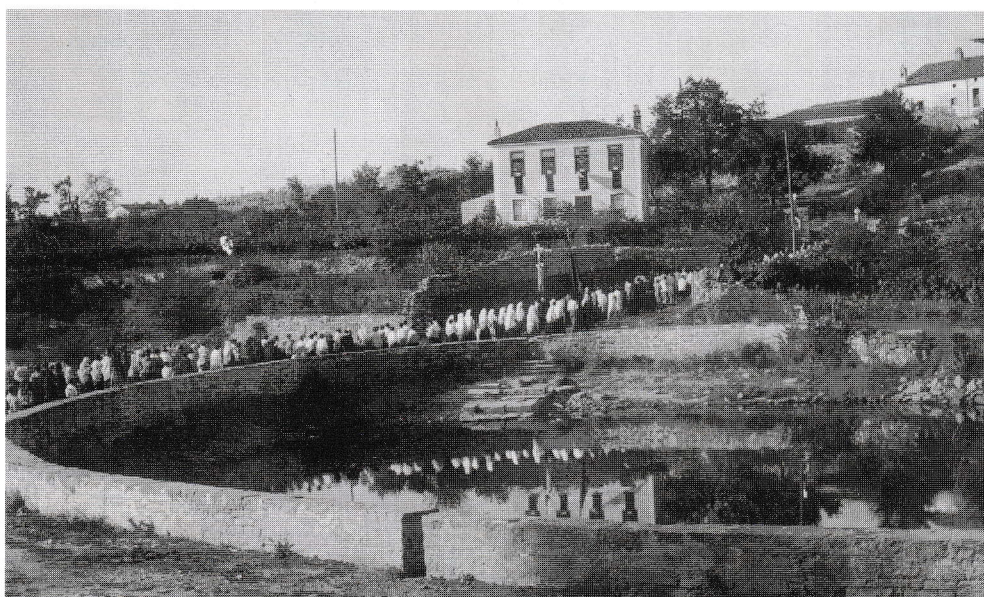
Trgatev 1960 (Bela cesta nad Ključem); od leve proti desni Vinko Uršič, Alfredo Daneu Činka, Boženko Štoka z Dula, Mario Daneu Činka

Prazniki

“Glavni prazniki so bili božič, velika noč, veliki šmaren in opasilo. Praznike smo komaj čakali, ker je bilo takrat kaj boljšega na mizi. Zelo priljubljena je bila božična *vilja* (vigilija), ko smo za večerjo jedli *riba j'n fancla*. Poleg tega smo se zbirali na domovih, peli in čakali na polnočnico. Bilo je zelo lepo. Na dan sv. Štefana in na novo leto je bil ples, ki ga je organiziralo Društvo. Včasih so na dan novega leta priredili veselice. Še zdaj se spominjam, ko me je sestra peljala na Desetega brata. Morda sem bila stara osem let. Bilo je nepozabno.”

“Najbolj priljubljen praznik je bila velika noč. Vsakdo si je skušal kupiti novo obleko ali čevlje. Na veliki četrtek se je začel post, na veliki petek so zvonovi utihnili. Na zvoniku je ropotal velik *drd'r'č*, otroci pa smo z majhnimi *drdrači* ropotali po vasi. To je trajalo vse do velike sobote. Na veliko soboto je mežnar nosil po hišah blagoslovljeni ogenj. V *f'larčku* je imel oglje, ki ga je dal na ognjišče. V zameno so ljudje dali denar ali kar je bilo pri hiši, sadje, jajca, ipd. Zvečer je bila maša in med mašo je bila procesija. S svečkami v rokah smo šli po vasi.”

“Najlepša procesija pa je bila za opasilo. Po maši, okoli enajste ure, smo šli v sprevedu po vasi in po Dlanji vasi do Mlake in Nove cerkvice ter po *M'dul'h* nazaj po glavni cesti v cerkev. Kjer je šla mimo procesija, smo na hiše in zidove privezali *rakla*, okna smo okrasili s prti in cvetjem, po cesti pa smo nametali *salvju*. Procesija je imela štiri postojanke, rekli smo jim *pilji*. Pri vsakem so ženske pripravile oltar: postavile so mizo s prtom, svečami in cveticami. V procesiji so najprej hodili otroci, oblečeni v belo. V rokah so držali košarice, navrhane s cvetnimi listi vrtnic, ki so jih metali pred vsakim oltarjem. Za otroki je pod nebom hodil mašnik s strežniki. Procesijo sta spremljala tudi godba in pevski zbor. Ženske so spekle kaj sladkega. Ponavadi so bili to *fancli* ali *muljetniki*. Nakatere so naredile *strukolo* z jabolki. Ta sicer ni bil niti podoben današnjemu: bil je tako trd, da si si zobe polomil.”

Opasilo: procesija pri Mlaki (1933?), ko jo še obdaja kamniti zid (porušen l. 1938). V ozadju hiša Antona Starca Moža, na skrajni levi italijanska vojašnica, na desni pa casa Rampa na Upuki

“Pomemben praznik na Kontovelu je bil tudi veliki šmaren. Kot mladi smo si želeli na Repentabor, ker so ga tam praznovali bolj slovesno. Starši pa so nam prepovedali, češ naj vsak praznuje v svoji vasi. Na Repentabor smo lahko šli le naslednji dan, na svetega Roka. Sicer je bil tudi na Kontovelu ples. Organizirali so ga parterji oz. fantje, ki so tisto leto šli k vojakom. Ples se je začel okrog štirih popoldne. Včasih so prišli trgovci in prodajali bombone. Sladoleda takrat ni bilo. Praznik je bil tudi za sv. Hieronima, ki je naš vaški patron. Na ta dan ni bilo plesa ali procesije. Ženske so naredile surovo zelje s fižolom in *fancla z düšu*. To so ponudile ljudem po maši. Sicer tega ni bilo vsako leto. Takrat je bila *mižerja*.”

In ostali poklici

“V času Avstrije je bilo v Miramaru zaposlenih približno petdeset Kontovelcev: moški so delali v vrtovih, dekleta pa so služile kot dekle. Ena izmed teh je šla z njimi v Mehiko in je nato postala celo Carlottina *dama di compagna*. Iz Miramarskega gradu so prinesli tudi drsalke. Ne vem, če so jih dobili v dar, kupili ali kar ‘vzeli’. Vsekakor so se drsalke razširile in Kontovelci so se pozimi drsali na Mlaki. Za tiste čase je bilo nekaj posebnega. Pomislimo, da je bilo to na začetku stoletja! Kontovelci so tudi po zaslugi Miramara spoznali smuči.”

“V vasi so dobro služili *palombari* in *s’liž’rji*. Tudi *kavadurjem* ne bi slaba predla, toda vsi so ponavadi plačo zapili in žena je imela celo družino na svojih ramenih. V zgodovini Kontovela je ostala zgodba, kako so v tridesetih šli naši *palombari* v gledališče San Carlo v Neapelj. Eden izmed njih, menda se je imenoval Milio, je imel namreč zelo rad opero in je namesto plačila za delo vprašal vstopnice za predstavo, v kateri je pel znan tenorist. Seveda so jim plačali tudi vožnjo in jim preskrbeli frak. Toda njegovi prijatelji niso znali *šac’t* in med predstavo je prijatelj šepnil našemu ljubitelju opere: ‘*N’j ma strela udarja, Milio, ma ti p’j’š bulšja!*’ Milio se je v trenutku opogumil in začel na ves glas *Bella figlia dell’amore*. Taki so bili pač.”

“Možakarji so cele dneve sedeli na zidku, kadili *popolare* in se premikali za senco. Večini delo ni dišalo, saj so kljub revščini vzeli *Istrijane* za okopavanje trt in Tolmince za košnjo, po drugi vojski pa *Rezijane*. Kontovelci so bili res posebneži. Najljubši ‘šport’ jim je bilo zafrkavanje. Nono mi je pripovedoval, da je že večer prej mislil, kako bo koga ujel ali pa kako bo vrnil dobljeno zafrkancijo. Če se nisi znal braniti, si kaj kmalu izgubil ugled. Tega se je vsakdo bal. Sicer pa je bila v vasi velika družabnost.”

INFORMATORJI

Marija Sonce, 1912

Darko Starc, 1925

Elva Danev, 1932

Ado Ban, 1937

Giulio Gulič, 1935

Karlo Pertot, 1919

Naš Uačje

Naš ua - čja ja pa - stu du - tu, ja

pa - stu ma - lo du - ta, dvej ku - zič - ki,

z' vr - zu - ta, nu_a - nu bi - gu z' k -

fe. Dvej krau - ci smua ja - me - li,

šja ti - st - smua pru - da - li, dvej

krau - ci smua ja - me - li, šja ti - st - smua

Fab - či - ču da - li.

zapis po spominu Marije Sonce